

Del II Noen viktige rettslige utgangspunkt

Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/apenhetsutvalget-har-levert-sin-utredning/id2643314/>

Det overordnet regelverket gjelder for hele offentlig sektor. Sektorene har i tillegg særlover som bare gjelder for den enkelte sektor. Innenfor hver sektor er det likevel viktig at man er kjent med de overordnede rettslige utgangspunkter. Her gis det derfor en oversikt over noen viktige utgangspunkt i det regelverket som gjelder for alle sektorer:

1. Om kolliderende hensyn

Det overordnede regelverket stiller krav om at offentlig sektor tar hensyn til flere grunnleggende verdier når man skal regulere bilder, film og lyd-opptak. Dette er:

- ytringsfrihet
- retten til privatliv, herunder personvern og taushetsplikt
- hensynet til barnets beste, og barns rett til medbestemmelse
- eiendomsretten til private personer
- diskrimineringsvern
- lovpålagte plikter til å drive en «forsvarlig» virksomhet, herunder hensynet til at arbeidsforholdene for de ansatte er forsvarlig.

Restriksjoner må være saklig begrunnet og forholdsmessige. Når det overordnede regelverket stiller slike krav, betyr det at man normalt ikke kan oppstille absolutte regler. Absolutte regler kan nemlig gå for langt i å ta hensyn til kun én, eller et begrenset utvalg, av de overordnede verdiene som er listet opp ovenfor. Forbud mot bilder, film eller lydopptak kan bare pålegges andre hvis man kan begrunne forbudet på saklig måte og det er forholdsmessig. Det må derfor gjøres en vurdering av saklighet og en konkret interesseavveining. Reguleringer eller restriksjoner kan enten begrunnes med retten til privatliv, taushetsplikt, hensynet til barnets beste, eller med at det er eneste måte å drive virksomheten på forsvarlig vis. Et mulig forbud vil derfor være avhengig av situasjonen. Et eksempel til illustrasjon: På skolen kan man ha regler om at det er forbudt å ta bilder eller film i gymgarderoben. Men forbudet kan ikke gjøres så absolutt at man aldri tillater fotografering. Skoleavis eller andre medier må for eksempel kunne omtale garderobeforholdene på skolen, og en elev må kunne ta bilde av en gjenglemte jakke for å vise fram bildet til de andre i klassen, i den hensikt å finne ut hvem som eier jakka.

3. Retten til å ytre seg

Alle i samfunnet har rett til å ytre seg. Det gjelder også ansatte i offentlig sektor, selv når de ytrer seg om den institusjonen de jobber i, enten de er ansatt i barnehage, skole, barnevern eller helse- og omsorgstjenesten. Ansatte har bare begrenset lojalitetsplikt overfor arbeidsgiver. Taushetsplikt i barnehage, skole, barnevern og helse- og omsorgstjenesten er noe annet enn lojalitetsplikt, og

taushetsplikten kan ikke brukes til å kreve at den ansatte er lojal mot ledelsen. Den ansatte har rett til å varsle om kritikkverdige forhold ved arbeidsplassen.

4. Taushetsplikt

Taushetsplikten legger begrensninger på ansattes rett til å ytre seg. Taushetsplikten er personlig og den innebærer i hovedtrekk at den ansatte ikke kan ytre seg om personlige forhold hos brukerne ved virksomheten. Den omfatter også en plikt til ikke å dele bilder, film eller lydopptak av brukerne. I begrenset grad omfatter taushetsplikten også en aktiv plikt til å forsøke å hindre at brukernes personlige forhold blir kjent for andre. Taushetsplikten kan ikke brukes som begrunnelse for å holde tilbake generell informasjon om virksomheten.

5. Straffeansvar

Det vil normalt være lovlig å ta bilder og film. Normalt vil det også være lovlig å ta lydopptak av samtaler en selv deltar i. Slike opptak kan likevel være straffbare dersom bildene eller filmen er spesielt krenkende, for eksempel om man avbilder andre under toalettbesøk. Straffeansvar kan også være aktuelt dersom opptakene skjer på en måte som er plagsom eller skremmende for den som blir fotografert eller filmet, for eksempel av personer som forfølger en. Men selv om det stort sett er lov å ta bilder og film av andre, kan man normalt ilegges straffe- eller erstatningsansvar dersom man deler bilder eller film av andre personer gjennom for eksempel sosiale medier, uten at den som er med på opptaket har gitt sitt samtykke til dette og vedkommende samtidig kan kjennes igjen på opptaket.

6. Forsvarlig tjenestetilbud, drift og arbeidsmiljø

Alle offentlige virksomheter har plikt til å drive på en forsvarlig måte og tilrettelegge for at ansatte kan ivareta sin taushetsplikt. Virksomhetene må også sørge for at de ansattes arbeidsmiljø er fullt forsvarlig og ellers oppfylder arbeidsmiljølovgivningens krav. Samtidig skal virksomheten bidra til at offentligheten, gjennom for eksempel mediene, får best mulig tilgang på informasjon om virksomheten. Det er institusjonen og ledelsen ved institusjonen som har hovedansvaret for å legge til rette for størst mulig grad av åpenhet om institusjonens virksomhet.

7. Oppbevaring og deling

Virksomhetene skal oppbevare og arkivere bilder, film og lydopptak på en sikker måte, og i henhold til gjeldende regelverk. Bilder, film eller lydopptak av brukere kan ikke lagres, deles eller publiseres uten at det foreligger gyldig samtykke eller et annet behandlingsgrunnlag etter personopplysningsloven. Det er virksomheten og ledelsen ved virksomheten som har hovedansvaret for å sikre at personlige opplysninger som virksomheten har tilgang til om brukerne ikke kommer på avveie eller deles i det offentlige rom.

8. Beslag

Ingen kan ta fra personer mobiltelefon eller annet elektronisk eller digitalt utstyr uten at personen selv samtykker til dette eller det er truffet en formell beslutning med hjemmel i lov. Selv om

samtykke foreligger eller det er truffet formell beslutning, kan utstyret ikke fratras personen ved makt eller tvang. Ved bruk av makt eller tvang må det foreligge en lovlig beslutning om bruk av tvang. Politiet kan i særlige situasjoner ta beslag i digitalt utstyr. Journalister kan aldri fratras sitt utstyr.

9. Medienes særskilte rolle

a. Medienes samfunnsrolle

Mediene har en viktig samfunnsrolle og har derfor et særlig vern mot inngrep. Dette gjelder både retten til å innhente informasjon (fotografering, filming, kildekontakt) og videreformidling (publisering). Mediene skal opplyse samfunnet og kontrollere makt- og myndighetsinstitusjoner. Kontrollfunksjonen og undersøkelsesfasen skal beskyttes. Dersom en institusjon skulle mene det er grunn til å begrense mediene, må det gjøres en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Det er ikke anledning til å nekte mediene tilgang til offentlige virksomheter uten at det er konkret og saklig begrunnet. Terskelen for å bortvise mediene skal være høy.

b. Vær åpen

Virksomhetene skal tilrettelegge for at mediene kan ivareta sin samfunnsoppgave. Dette omfatter blant annet å vise hvordan institusjoner, helsetilbud og andre offentlige tjenester fungerer. Mediene har et særlig ansvar for å informere om hva som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold.

c. Bidra til ytringsfrihet

Å kunne ha kontakt med og uttale seg til mediene er en del av ytringsfriheten. Virksomheten skal, så langt dette er mulig, legge til rette for at pasienter, brukere, beboere, pårørende og ansatte kan ha kontakt med mediene.

d. Adgang til virksomheten

Mediene har som utgangspunkt adgang til områ-der og lokaler hvor det drives offentlig virksomhet. Medienes adgang kan begrenses saklig ut fra hensynet til forsvarlig drift, for eksempel dersom adgangen vil krenke personers privatliv, innebære brudd på taushetsplikt, eller adgangen går ut over sikkerheten eller tjenestetilbudet. Hensynet til virksomhetens omdømme kan ikke begrunne begrensninger i medienes arbeidsvilkår eller informasjonstilgang.

e. Bortvisning

Dersom virksomheten mener det er grunn til å bortvise en representant fra mediene, skal dette begrunnes særskilt. Behovet for åpenhet og ytringsfrihet skal avveies mot de hensyn som

begrunner bortvisningen. Terskelen for bortvisning skal være høy, og offentlige virksomheter kan aldri bortvise medier eller forby fotografering og filming med grunnlag i eiendomsretten.

f. Det er den enkeltes valg å la seg intervju

Brukere, beboere, elever, pasienter og andre tjenestemottakere velger selv om de vil la seg intervju av mediene. Det er medienes ansvar å inn-hente gyldig samtykke i forbindelse med intervjuer og filmopptak. Virksomheten bør i samråd med mediene tilrettelegge for intervjuer på en slik måte at tjenestemottakere som ikke har samtykket, ikke får sitt privatliv krenket.

g. Medienes innsamlingsfase har særlig vern

Medienes rett til å innhente informasjon har særlig beskyttelse i kraft av medienes samfunnsrolle. Derfor er det viktig å skille mellom mediens inn-henting av informasjon, som opptak og fotografering, og hva som til slutt publiseres. Før noe publiseres skal mediene gjøre grundige vurderinger etter Vær Varsom-plakaten (VVP), som inneholder de yrkesetiske reglene som mediene har forpliktet seg til å følge. Brudd på reglene kan klages inn til Pressens faglige utvalg (PFU).

h. Beslag

Ingen kan frata mediene deres arbeidsverktøy, som kamera, opptaksutstyr eller notatblokker.

10. Samtykke

a. Generelt om samtykke

Bilder, film og lydopptak av personer som er gjen-kjennelige kan normalt ikke publiseres eller deles med andre uten at disse personene avgir et gyldig samtykke. Ønsker virksomheten selv å dele bilder av brukerne, enten dette er skoleelever eller pasienter ved et sykehjem, må de ansatte først sørge for å få samtykke til dette. Deretter må ansatte og ledelse på selvstendig grunnlag vurdere om det aktuelle bildet er egnet for deling eller publisering.

b. Uttrykkelig samtykke

Før publisering av bilder, film eller lydopptak i sosiale medier eller på nettsider, skal den som er gjenkjennelig på opptaket som hovedregel gi sitt uttrykkelige samtykke til slik deling eller publisering. Dette gjelder uavhengig av hvem som er fotografert – for eksempel brukere, beboere, elever, ansatte eller andre. Noen ganger vil det være lovlig å publisere bilder uten samtykke fra personene på bildet. Dette kan for eksempel gjelde bilder tatt av større forsamlinger der personer normalt må forvente å bli fotografert (som 17. mai-tog).

c. Samtykket skal være informert

Den som samtykker skal få så mye informasjon som er nødvendig for å forstå hva vedkommende samtykker til. Det skal gis informasjon og opplysninger om hvor bilder, film eller lydopptak skal deles eller publiseres, hvilke opptak som skal legges ut og hva formålet med publiseringen er. Det bør også gis informasjon om hvilke konsekvenser publiseringen kan tenkes å få. Å forklare hvilke konsekvenser deling og publisering kan få, er særlig viktig overfor barn eller andre som ikke fullt ut er i stand til å overskue konsekvensene av deling og spredning.

d. Samtykkekompetanse

Personer over 18 år samtykker selv til publisering, med mindre de mangler samtykkekompetanse. Hvis en ønsker å publisere bilder, film eller lyd-opptak av voksne personer som mangler samtykkekompetanse til slik publisering, må det vurderes om publisering er i personens interesse, og om personen sannsynligvis ville ha samtykket hvis vedkommende var samtykkekompetent. Det vil da være naturlig å snakke med personen selv, og med personens pårørende. Dersom personen ikke ønsker publisering må dette respekteres. For personer som er underlagt vergemål som dekker samtykke til publisering av bilder, må beslutning treffes av vergen.

e. Barns samtykke og medbestemmelsesrett

Barnet skal gis gradvis større medbestemmelses-rett i samsvar med alder og modenhet. Barn som er fylt syv år og yngre barn som er i stand til å danne egne synspunkter, skal få informasjon og mulighet

til å si sin mening. Fra barnet er 12 år skal det legges stor vekt på hva barnet mener. Det anbefales at barn over 15 år normalt treffer beslutning om publisering selv, men gjerne etter råd fra voksne. Foresatte kan ikke samtykke til publisering av bilder, film eller lydopptak av eget barn dersom opptakene krenker barnets rett til privat-liv. f. Barns rett til å nekte

Der barnet er i stand til å vurdere og ta stilling til at det ikke ønsker at det tas eller deles bilder, film eller lydopptak, skal dette respekteres. Som ansatt i barnehage, skole, barnevern eller helse- og omsorgsinstitusjon må du derfor være oppmerksom på at det ikke er tilstrekkelig at samtykke fra foresatte foreligger før du publiserer et bilde. De ansatte har også en selvstendig plikt til å lytte til barnet og vurdere hensynet til barnets beste før bilder publiseres, selv om foresatte har samtykket til slik publisering.

g. Samtykke til oppbevaring og gjenbruk

Dersom virksomheten skal oppbevare bilder, film eller lydopptak av personer, er det nødvendig enten å innhente deres samtykke eller hjemle dette i et annet behandlingsgrunnlag etter personopplysningsloven. Dersom virksomheten skal bruke bildet til et nytt formål, må det innhentes et nytt samtykke.

h. Mediene

Mediene har selv ansvar for å innhente gyldig samtykke, se punkt 9 ovenfor om medienes særskilte rolle.